

OBSERVAȚII ASUPRA ÎNREGISTRĂRII LEXICOGRAFICE A ADVERBELOR OMONIME CU ADJECTIVELE

1.1. *Adverbializarea* este procesul de trecere a unui cuvânt din clasa substantivului, adjectivului, prepoziției etc. în clasa adverbului. La cuvintele flexibile, acest proces se caracterizează prin anularea capacității flexionare. Acțiunea sintactică a *adverbializării* constă în preluarea contextelor și a funcțiilor adverbului, indiferent de statutul variabil sau invariabil al cuvântului supus acestui proces. Prin această acțiune se impune cuvintelor flexibile forma invariabilă de adverb. Odată cu apariția ca adjunct în GV (*a acționat legal*), GAdj (*răspunsuri parțial corecte*) sau GAdv (*e parțial adevărat că ...*), respectiv ca modalizator sau adverb de frază (*Probabil nu știi asta. / Probabil că nu știi asta.*), cuvântul trecut în clasa adverbelor preia funcțiile specifice acestuia: nume predicativ (*E posibil / obligatoriu / recomandabil să accepți invitația.*), circumstanțial (*Vorbește răspicat / limpede / clar.*), predicat adverbial (*Probabil / Sigur că acceptă.*) sau complement (circumstanțial obligatoriu) al unor verbe (*Se comportă / Procedează civilizat / corect.*). În cazul trecerii adjectivelor calificative în clasa adverbelor de mod, *adverbializarea* este un fenomen lingvistic „regulat și gramaticalizat [...] (ex. citește corect, frumos, expresiv)” (DȘL, *adverbializare*).

În ce privește adverbele rezultate prin conversiune, autorii GBLR menționează trei situații de omonimie: cu forma de masculin singular a adjectivului (*procedează inteligent / surprinzător*), cu forma de masculin singular a participiului (*vorbește răstit / apăsător*), cu forme substantive devenite contextual mărci ale gradării superlative (*beat turtă, gol pușcă, singur cuc* etc.).

În română, utilizarea adverbială a formei de masculin-neutru singular a adjectivelor calificative, categoriale și a participiilor adjectivizate e un fapt curent: *un răspuns corect* cf. *răspunde corect*; *domeniu matematic* cf. *matematic*, *așa stau lucrurile*; *un subiect lămurit* cf. *vorbește lămurit*. Se manifestă prin anularea capacității flexionare în raport cu categoriile de gen, număr și caz ale adjectivelor, respectiv ale participiilor adjectivale, cât și prin dependența de un regent verbal, adjectival sau adverbial, nu nominal: *se exprimă clar*, *a răspuns corect*; *mâncarea e puțin acră*, *lucrarea e predominant descriptivă*, *chiriași rău / bun platnici*, *lucrare riguros documentată*, sunt *proaspăt* căsătoriți, *adevăruri clar* exprimate, *persoane nou*

venite, indivizi **liber** cugetători, femeia **recent** operată, localitatea a fost **puternic** / **grav** / **serios** / **slab** afectată de inundații; o lume **puțin** / **total** / **complet** aparte, e **puțin** probabil / ciudat / irațional / aiurea să ...

1.2. În cele ce urmează, mă voi referi la înregistrarea lexicografică a adverbelor rezultate prin conversiunea adjectivelor calificative, categoriale sau participiale. Dicționarele de tip explicativ și cele de tip normativ n-au înregistrat decât accidental și deci nesistematic aceste forme omonime, neexistând o preocupare pentru inventarierea lor.

Când acestea sunt totuși înregistrate în dicționare, am constatat existența următoarelor situații:

- Statutul de adverb nu este menționat. De exemplu, *corect, absurd, inteligent, cuminte, greoi, fermecător, obligatoriu, interesant, nespus, colosal, posibil* etc. nu au statut adverbial în nicio ediție a DEX-ului, iar *corect, frumos, des, cuminte, fix, greu, rău, teribil, cumplit, extraordinar, grozav, sigur, absolut, absurd, amănunțit* etc., în nicio ediție a DOOM-ului.

- La statutul de adjectiv al unor cuvinte, autorii mai multor dicționare de tip explicativ (DEX, DLRLC, DLRM) adaugă indicativul „Adverbial”, cu variantele: „Adesea adverbial” sau „și adv.” / „și adverbial”, „Adverbial, adesea, la comparativ” (în DLRLC, la cuvântul *rar*, de exemplu), admitând și autorizând astfel o categorie de „adjective adverbiale”. În lingvistică, termenul *adverbial* se utilizează în sintagmele: *grup adverbial, locuțiune adverbială, numeral adverbial, sufix adverbial*. Acest indicativ - „Adverbial” sau oricare dintre variantele menționate anterior -, în contextul dat, pare a desemna utilizarea adverbială a adjectivului respectiv. Îl consider impropriu pentru cazurile de adverbializare avute în discuție, din simplul motiv că această adverbializare este un fenomen general, regulat, normal. Poate fi folosit însă în cazurile de adverbializare accidentală a unor substantive din expresii ca: *înghețat tun, doarme buștean, supărat foc, singur cuc, a plecat glonț, privește țință* ș.a. Pe de altă parte, admitând ipoteza că formula „Adverbial” se referă la utilizarea adverbială, era indicat ca, lângă exemplele din DEX – greșit date pentru această utilizare a unor adjective ca *adânc, aspru* ș.a.: *rădăcină adâncă, pădure adâncă, suspin adânc; vânt aspru, aspră robie, purtare aspră* -, să existe și exemple cu adverbele respective: *bagă mâna adânc în buzunar, respiră adânc, sapă adânc; a fost aspru criticat, l-au pedepsit aspru, se poartă aspru cu ai săi*.

1.3. În clasa adverbelor de modalizare, cele mai multe au forme omonime cu cele adjectivale: *cert, clar, categoric, sigur, adevărat, precis, normal, probabil, posibil, imposibil, necesar, imperios, evident, ciudat, bizar, straniu, sincer, eventual, obligatoriu, regretabil, indiscutabil, surprinzător, natural* ș.a. În funcționarea lor ca predicate adverbiale, sunt sau nu precedate de copulativul *a fi*. Precedate de *a fi*, sunt legate conjuncțional de subordonată în mod regulat: *E cert / incert / nesigur că vine., E posibil / imposibil / necesar / obligatoriu să ne anunțe*. Fără copulativul *a fi*, pot fi atât

legate conjuncțional: *Sigur că vine., Probabil că vine., Indiscutabil că are dreptate., Evident că va câștiga.,* cât și nelegate: *Sigur vine., Probabil vine., Indiscutabil are dreptate., Evident va câștiga.* Când sunt legate conjuncțional, nu sunt separate prin virgulă de subordonată. Când nu sunt legate, virgula este facultativă, prezența ei izolând și accentuând modalizatorul: *Indiscutabil, are dreptate.* În varianta absenței conectorului conjuncțional, modalizatorul adverbial fie precedă verbul: *Sigur vine.,* fie îl succede: *Vine sigur.*

1.3.1. Dintre toate adverbele modalizatoare, omonime cu adjectivele, autorii DOOM-ului acordă statut adverbial doar lui *probabil*. Un caz ilustrativ pentru incoerența înregistrării lor lexicografice este cel al cuvântului *sigur*. Autorii DOOM-ului acordă doar statut adjectival acestui termen. Contrar oricăror principii de elaborare a dicționarilor și totodată lipsită de sens este intrarea lexicografică de *sigur* „prep. + adj. / adv.”, cu exemplul *De sigur, e sigur.,* admitându-se și statutul de adverb, discutabil însă în enunțul dat.

1.3.2. Autorii ultimelor ediții ale DEX-ului utilizează frecvent indicativul „(Adesea) adverbial” pentru modalizatori (*adevărat, evident, eventual, probabil, imposibil, indiscutabil, normal* ș.a.), în vreme ce în NODEX și Scriban, indicativul este „adverb”.

1.4. O situație specială este a câtorva termeni cu caracteristici adjectivale, adverbiale și / sau prepoziționale. În privința încadrării în clase lexico-gramaticale și a utilizării lor, autorii GBLR precizează:

„Unele adverbe au în comun cu prepoziția anumite trăsături (de exemplu, impun formă cazuală: *asemenea părinților*). [...] Elemente precum *aidoma* (cu), *asemenea* (cu), *așijderea* (cu); *conform* (cu), *contrar* (cu), *potrivit* (cu) se analizează ca adverbe (urmate sau nu de complement prepozițional), întrucât prezintă anumite caracteristici specific adverbiale. Astfel, *aidoma, asemenea, așijderea* nu sunt obligatoriu urmate de complement (*Ei se comportă aidoma.*), iar celelalte adverbe cunosc și formă adjectivală corespondentă (*îmbrăcăminte (ne)potrivită cu vârsta.*)” (GBLR, 329).

1.4.1. Cât privește încadrarea acestor termeni în clase lexico-gramaticale de către autorii celor mai „accesate” dicționare, DOOM și DEX, am constatat că este admis:

- triplu statut - adjectiv, adverb și prepoziție: *contrar* (DEX);
- dublu statut - adjectiv și adverb: *asemenea* (DEX, DOOM), *așijderea* (DEX, DOOM);
- dublu statut – adverb și prepoziție: *aidoma* (DOOM);
- un statut - adjectiv cu folosire adverbială: *conform, potrivit* (DEX);
- un statut - adjectiv, fără utilizare adverbială: *corespunzător, identic*;
- un statut - adverb, nu și cel adjectival: *potrivit* (în DOOM);

- un statut - adverb, nu și cel prepozițional: *aidoma* (DEX).

1.4.2. În cele mai multe cazuri, autorii DOOM-ului recunosc statutul adverbial al acestor termeni (cu excepția lui *corespunzător* și *identic*) și acordă statut de prepoziție doar lui *aidoma*. De neacceptat pentru un dicționar normativ e absența indicațiilor complete privitoare la specificul utilizării cu regim datival sau prepozițional al acestor adverbe și adjective (*conform legii / conform cu legea, corespunzător situației / corespunzător cu situația, potrivit împrejurării / potrivit cu împrejurarea; ardea asemenea focului / asemenea cu focul*).

1.4.3. Semnalez două tendințe privitoare la utilizarea unora dintre acești termeni. Prima: se generalizează utilizarea lor cu regim de dativ, prin restrângerea celei cu regim prepozițional: *asemenea* fie cf. *asemenea cu tine*; *conform situației* cf. *conform cu situația*; *potrivit regulamentului* cf. *potrivit cu regulamentul*; *acționează identic unor vârtejuri* cf. *acționează identic cu niște vârtejuri* ș.a. A doua: se generalizează utilizarea fără complement atât a adjectivelor, cât și a adverbelor acestora: *Veghează asupra aplicării conforme a normelor comunitare.*, *Se aduce la cunoștință pierderea copie conforme seria X, nr. 21.*, *În cazul în care unul sau mai multe eșantioane de articole examinate nu sunt conforme, organismul notificat trebuie să ia măsuri corespunzătoare.*, *A acționat corespunzător.*, *Aceste verbe se conjugă identic.*, *Rezultatele sunt contrare.*

2. Examinarea modului de înregistrare a formelor omonime adjectivale și adverbiale a condus la următoarele observații:

- *Adverbializarea* este, în principal, un proces sintactic de schimbare a celor mai importante caracteristici sintactice: poziția și funcția sintactică. În același timp, este un proces lexico-gramatical, considerat unul dintre mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului.

- Înregistrarea lexicografică a acestor forme omonime în inventarele lexicale ale dicționarilor de tip normativ și a celor de tip explicativ nu se bazează pe teoria lingvistică cu privire la acestea și nici nu beneficiază de principii lexicografice ferme.

- Atunci când dicționarele înregistrează termeni cu statut adjectival și adverbial, ies în evidență discrepanțe ale tratării lexicografice fie între dicționare de același tip, fie, mai grav, în același dicționar, precum: intrare lexicografică unică pentru ambele statute vs intrare lexicografică dublă; indicative felurite pentru statutul adverbial: *adverb*, *adverbial*, *adesea adverbial*, și *adverb*, și *adverbial*; notare inconstantă a indicațiilor privitoare la normele de utilizare a unora dintre termeni: cu regim datival sau prepozițional.

3. În consecință, propun:

- Reconsiderarea conceptului de *adverbializare*, prin prisma efectului asupra inventarelor lexicale ale claselor supuse conversiunii și, în special, asupra inventarului lexical al adverbilor.

- Inventarierea lexicală a formelor adjectivale și adverbiale omonime, pe baza analizei comportamentului morfosintactic al acestora.

- Utilizarea indicativului „adverb” pentru toate cazurile de adverbializare regulată și gramaticalizată (cum este cea a adjectivelor calificative, categoriale și participiale) și a indicativului „adverbial”, pentru cazurile de adverbializare accidentală (*Privește țință.*, *Doarme buștean.*, *Merge ceas.*).

- Stabilirea unor principii lexicografice uniforme privitoare la înregistrarea acestor forme în dicționare.

SURSE:

DEX = *** 2016, 2012, 2009, *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a (revăzută și adăugită), Editura Univers Enciclopedic Gold, București.

DLRM = *** 1958, *Dicționar al limbii române moderne*, Editura Academiei, București.

DLRLC = *** 1955-1957, *Dicționar al limbii române literare contemporane*, Editura Academiei, București.

DOOM = *** 2005, *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București.

NODEX = *** 2002, *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Editura Litera Internațional, București.

Șăineanu, Lazăr 1929, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a VI-a, Editura Scrisul Românesc, Craiova.

Scriban, August 1939, *Dicționarul limbii românești*, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, București.

BIBLIOGRAFIE:

Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, (2001). *Dicționar de științe ale limbii*, ediția a II-a, Editura Nemira, București.

Guțu Romalo, Valeria (coord.), (2008). *Gramatica limbii române (GALR)*, vol. I „Cuvântul”, vol. al II-lea „Enunțul”, Editura Academiei Române, București.

Mîrzea-Vasile, Carmen, (2008). „Câteva aspecte privind adverbializarea adjectivelor categoriale în limba română”, în *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării. Actele celui de-al 7-lea Colocviiu al Catedrei de limba română*, București, Editura Universității din București, p. 101-113.

Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), (2010). *Gramatica de bază a limbii române (GBLR)*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București.

Todi, Aida, (2003). „Considerații asupra conversiunii în limba română actuală”, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, volumul al II-lea, Actele Colocviului Catedrei de limba română”, Editura Universității din București, București, p. 401-417.

On the Lexicographical Registration of Adverbs Homonymous with Adjectives

Abstract: *We have presented observations stemming from the analysis of the lexicographical registration of adverbs resulting from the conversion of qualifying, categorising or participial adjectives. We have proposed to compile a lexical inventory of these adjectives, as well as to establish certain uniform lexicographical principles with respect to registering these forms in dictionaries.*

Key words: *adjective, adverb, adverbialization, lexicographical record.*